

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-169-202](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-169-202)

УДК 354.1+ [37:014.6:373.5.091]

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор,
головний науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України.
Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3802-6666>

tata_lukina@ukr.net

ДЕРЖАВНА ПІДСУМКОВА АТЕСТАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ГІМНАЗІЙ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ ОСВІТНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті обґрунтовано можливість і доцільність запровадження в Україні різних організаційних моделей проведення державної підсумкової атестації випускників основної середньої школи (гімназії) в умовах дії карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19. Аналіз результатів досліджень, проведених міжнародними організаціями, дозволив виявити найбільш характерні для європейських країн проблеми реалізації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень та зробити акценти на вітчизняних особливостях. Проаналізовано наявні можливості учасників освітнього процесу і системи загальної середньої освіти щодо використання дистанційної форми складання державної підсумкової атестації. Виокремлено та обґрунтовано ключові чинники, що впливають на результативність запровадження дистанційного формату державної підсумкової атестації здобувачів освіти: технічна забезпеченість учнів і педагогів комп'ютерами та іншими цифровими гаджетами; наявність доступу до якісного Інтернету та сформованість в них необхідного рівня цифрової компетентності. Проведено SWOT-аналіз організаційних моделей державної підсумкової атестації та експертну оцінку вагомості сильних і слабких внутрішніх чинників та переваг і загроз оточуючого середовища. З'ясовано, що основними труднощами при реалізації зазначених моделей є: можливість порушення рівності доступу до освіти для менш конкурентоспроможних дітей, збільшення витрат на організацію та проведення іспитів, нестабільність епідеміологічної ситуації в регіоні, складність забезпечення безпечного середовища під час проведення іспитів,

ймовірність технічних збоїв під час трансляції завдань, недостатня цифрова компетентність здобувачів освіти та правова неврегульованість окремих питань. Обґрунтовано, що з об'єктивних причин жодна з організаційних моделей не здатна забезпечити високу достовірність результатів складання державної підсумкової атестації, не є універсальною і не може бути поширена на всі без винятку заклади загальної середньої освіти та на всю територію України. Найбільш доцільним виявляється формування різних комбінацій цих моделей на розсуд органів місцевої влади, виходячи з наявної на час їх впровадження епідеміологічної ситуації у тому чи іншому районі або області. Сформульовано рекомендації щодо можливостей поширення у перспективі дистанційних форм проведення державної підсумкової атестації в системі загальної середньої освіти в Україні з урахуванням виявлених недоліків і можливих загроз їх реалізації.

Ключові слова: державна підсумкова атестація; випускники гімназій; організаційна модель; дистанційна форма; карантинні обмеження; аналіз; ризики; можливості; переваги; недоліки.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 змусила переважну більшість країн світу змінити звичайний спосіб організації виробничих процесів, запровадивши різноманітні форми дистанційного (віддаленого) доступу до робочих місць. Не стала виключенням і система освіти, зокрема й в Україні, в якій масово почали переходити на дистанційну форму надання освітніх послуг. Проте, якщо для системи вищої освіти дистанційний формат ґрунтувався на створених останніми роками освітніх середовищах (e-learn, Moodle та ін.) закладів освіти, то для системи загальної середньої освіти (далі – ЗСО) подібне завдання стало справжнім викликом, незважаючи на наявні правові документи 2013–2015 років, які визначали можливість запровадження такої форми навчання у загальноосвітніх навчальних закладах як «індивідуалізованого процесу набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1]. Практичний досвід використання дистанційної форми навчання у закладах ЗСО упродовж березня-червня 2020 року дав можливість виявити низку проблем

управлінського, правового, організаційного, технологічного, фінансового та ін. характеру, вирішення яких потребує удосконалення відповідних механізмів державного управління ЗСО та розробки ефективних моделей його реалізації.

Найбільш проблемним і дискусійним виявилось питання щодо можливості та доцільності проведення за умов карантинних обмежень державної підсумкової атестації (далі – ДПА) випускників базового рівня середньої освіти (гімназій) та необхідності зміни організаційної моделі і способу її реалізації. Актуальність і гострота зазначеної проблеми побудови ефективної за умов карантинних обмежень організаційної моделі ДПА здобувачів базового рівня середньої освіти зумовлена, з одного боку, необхідністю реалізації справедливої освітньої політики щодо забезпечення дотримання конституційних прав дітей на здобуття цього обов'язкового рівня освіти незалежно від соціального і майнового стану, світоглядних переконань, стану здоров'я, місця проживання, здібностей та впливу різних чинників соціального, правового, економічного. Культурного та іншого характеру, тощо [2], а з іншого, – створення рівних для всіх учасників підсумкового випробування умов та одночасно комфортного і безпечного, з урахуванням загроз інфікування, середовища для складання іспитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційною основою для нашого аналізу передумов для запровадження нової організаційної моделі проведення ДПА випускників гімназій із застосуванням цифрових технологій в умовах карантинних обмежень слугували дисертаційні дослідження з питань використання технологій дистанційного навчання та електронних ресурсів в освітньому процесі середньої школи, статистичні дані Державного комітету статистики України, оперативна інформація Міністерства освіти і науки України, Державної служби якості України, результати соціологічних опитувань різноманітних громадських організацій і приватних компаній, а також Factum Group, інтерв'ю з представниками депутатського корпусу [3] і Міністерства освіти і науки України [4], [5], відомості, що є у відкритому доступі у мережі Інтернет та інші ресурси.

У ході аналізу останніх публікацій з'ясовано, що значна частина наукових робіт щодо визначення теоретичних засад дистанційного навчання та розробки методик його реалізації орієнтована на вищу освіту [6]. Серед досліджень останніх років, що спрямовані на розкриття окремих проблем запровадження цифрових технологій у систему ЗСО, особливий інтерес представляють наукові дисертації Г.Проценко з проблеми проектування інформаційного простору загальноосвітнього навчального

закладу [7], С. Литвинової, в якому визначено теоретико-методологічні засади проектування хмаро-орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу [8], О. Мерзлікіна щодо хмарних технологій як засобу формування дослідницьких компетентностей старшокласників у процесі профільного навчання окремого предмету [9], О. Рибалко, у якому розкрито питання проектування електронних освітніх ресурсів навчання математики [10] та деякі ін. Проте, ми не виявили досліджень, присвячених моделюванню систем і процесів державного контролю, атестації здобувачів освіти, зокрема випускників гімназій.

Значну увагу вивченню проблеми забезпечення навчального процесу на всіх освітніх рівнях приділяли різноманітні міжнародні та європейські організації. Зокрема у аналітичному дослідженні ООН [11, с. 5] щодо ефективності освітніх політик різних країн світу під впливом пандемії COVID-19 зазначалося, що 94% учнів в усьому світі (понад 1,5 млрд. осіб) так чи інакше постраждали від порушення звичайного навчального процесу. Крім того, через закриття шкіл у першу чергу позбавляються доступу до дистанційної освіти та психологічної підтримки діти з обмеженими можливостями, діти-біжінці, вимушено переміщені особи [11, с. 8]. UNDP з'ясувала, що здатність політичних інституцій реагувати на закриття шкіл залежить від рівня економічного і культурного розвитку країни. Так впродовж другого кварталу 2020 року в країнах з низьким рівнем людського розвитку 86% дітей у початковій освіті припинили навчання, у той час, коли в країнах з високим рівнем людського розвитку – лише 20% [12]. Аналогічну інформацію наведено також у Global Education Monitoring Report ЮНЕСКО [13], у якому зазначається, що під час епідемій необхідність підтримки освіти масово ігнорується урядами в бідних країнах.

За оцінками Європейської Комісії у половині з 21 європейської країни учні з більш низьким соціально-економічним статусом мали вдвічі меншу ймовірність доступу до Інтернету у порівнянні з більш забезпеченими однолітками [14]. Навіть, за наявної потенційної можливості таких учнів отримати доступ до освітнього контенту, вони не могли повноцінно адаптуватися до дистанційної форми навчання через незадовільні умови їхнього життя, економічний стрес, низький рівень освіти батьків, зокрема рівень сформованості в них цифрової компетентності. От же, діти з бідних домогосподарств як у країнах з низьким рівнем доходів населення, так і в країнах з доходом вище середнього, отримують набагато менше допомоги і підтримки з боку вчителя і батьків для виконання домашніх завдань [15], [16].

В умовах поширення пандемії COVID-19 UNESCO рекомендувала для кожної країни, зокрема й для України [17], [18], великий перелік національних освітніх платформ та інструментів для реалізації дистанційного навчання в школах. Найбільш популярними і затребуваними онлайн-платформами, на основі яких сьогодні організоване дистанційне навчання учнів, виявилися ZOOM і Classroom, а Viber став основою для спілкування з батьками [19]. Зазначені сервіси можуть бути доволі ефективно реалізовані для організації та проведення дистанційного навчання учнів гімназій та ліцеїв, тобто основної та старшої школи, але недостатні (неприйнятні) для проведення ДПА, що зумовлює необхідність розробки спеціальних цифрових сервісів і платформ для здійснення підсумкового оцінювання учнів.

Не менш важливим моментом для визначення підходів до оцінки переваг і недоліків, можливостей і ризиків різних організаційних моделей проведення ДПА випускників гімназій в Україні, є з'ясування наявності допомоги, насамперед, технічної, з боку батьків для забезпечення зворотного зв'язку під час підготовки і складання іспитів у дистанційному форматі. Дослідниками [20] було виявлено, що у таких країнах як Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, США закриття шкіл суттєво вплинуло на можливість батьків працювати, зокрема, дистанційно, під час пандемії.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є обґрунтування можливості й доцільності запровадження найбільш імовірних організаційних моделей проведення ДПА випускників основної середньої школи (гімназії) у дистанційному форматі в умовах дії карантинних обмежень.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати наявні можливості учасників освітнього процесу і системи ЗСО в Україні щодо застосування інструментів дистанційного навчання й оцінювання здобутих навичок;
- виявити й оцінити переваги і недоліки запропонованих організаційних моделей проведення ДПА випускників гімназій з урахуванням необхідності дотримання законодавчих норм і конституційних прав людини щодо забезпечення рівного доступу до освіти;
- сформулювати рекомендації щодо можливостей поширення у перспективі дистанційних форм проведення ДПА в системі ЗСО в Україні з урахуванням виявлених недоліків і можливих загроз їх реалізації.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Правовою основою розроблення нового способу проведення ДПА як форми контролю відповідності результатів навчання здобувачів освіти вимогам державних стандартів ЗСО на відповідному рівні освіти є закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), наказ МОН України «Про затвердження Порядку проведення державної підсумкової атестації» [21]. Цими документами визначено основне призначення ДПА учнів на кожному освітньому рівні та можливість проведення її за технологією зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО). Проведення ДПА ґрунтується на принципах забезпечення конституційного права громадян щодо рівного доступу всіх учнів до якісної освіти, об'єктивності контролю та оцінювання результатів, гуманістичної спрямованості, обов'язковості складання.

Теоретичне підґрунтя нашого дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, міжнародних гуманітарних організацій з питань освітньої політики та управління освітою, правові документи, які визначають передумови формування організаційних моделей проведення ДПА випускників базової середньої освіти в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема пандемії та викликаних нею карантинних обмежень і ризиків для здоров'я учасників освітнього процесу.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі виконання дослідження були використані методи системного і порівняльного аналізу, моделювання різних організаційних моделей проведення ДПА випускників основної середньої школи (гімназії) в умовах дії карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19 або аналогічними причинами в Україні, експертне оцінювання та SWOT-аналіз для з'ясування доцільності запровадження зазначених моделей з урахуванням наявних можливостей і передбачуваних ризиків.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Проведений аналіз ситуації щодо реалізації освітнього процесу в Україні та інших країнах світу в умовах неконтрольованого поширення пандемії COVID-19 та дії карантинних обмежень свідчить про необхідність усебічної підтримки сфери освіти та забезпечення можливості здобувачам освіти продовжити навчання, зокрема й скласти ДПА. Вирішення даного завдання потребує зміни чинної моделі проведення контрольних заходів, зокрема ДПА випускників гімназій [22], з урахуванням наявної

епідеміологічної ситуації.

Більшість дослідників як найбільш ефективну і технологічно досконалу форму організації навчальних заходів, у тому числі й контрольних, відзначають дистанційну. Зазначена форма навчання нормативно визначена в Україні як одна з можливих для реалізації у системі загальної середньої, вищої та професійно-технічної освіти [23], але за наявності технічного приладдя забезпечує можливість повноцінного продовження навчального процесу. Однак, її практичне застосування поширено в основному у закладах вищої освіти за допомогою різноманітних освітніх цифрових середовищ. У закладах ЗСО в Україні ця форма організації навчання до періоду запровадження карантину через поширення пандемії COVID-19 мала лише поодинокі приклади застосування, оскільки її запровадження потребує не лише відповідного технічного оснащення навчальних приміщень, а й володіння учнями і вчителями необхідними цифровими компетентностями, які забезпечували б можливість вільного спілкування та виконання завдань. Так, за інформацією голови державної служби якості Р. Гурака лише п'ята частина вчителів шкіл проводила уроки он-лайн, а майже половина педагогів (41%) видавали вправи для самостійного опрацювання без пояснення навчального матеріалу [24].

Для визначення переваг і доцільності використання дистанційної форми проведення ДПА випускників гімназії ми проаналізували передумови її запровадження в Україні та вплив різних чинників.

Ефективність дистанційного навчання на різних рівнях освіти може відрізнятися через відмінності у комбінаціях численних чинників впливу. Для системи ЗСО ключовими виявилися чинники: а) технічної забезпеченості учнів і педагогів комп'ютерами (смартфонами, ноутбуками, iPad та ін. цифровими гаджетами), б) наявністю доступу учасників освітнього процесу до якісного Інтернету та в) сформованістю необхідних навичок як в учнів, так і у вчителів. Про впливовість перших двох чинників свідчать, зокрема, результати електронного опитування, що проводилося освітньою агенцією міста Києва у два етапи – на початку квітня і в перший тиждень травня 2020 року [25]. За даними цього соціологічного дослідження у столиці – найбільшому місті країни, мешканці якого мають кращі умови доступу до Інтернету, – дистанційним навчанням охоплено лише 78% школярів.

За результатами опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучерова» у липні 2020 р. щодо запровадження у зв'язку з пандемією дистанційного навчання у школах, виявлено, що

близько половини українців негативно ставляться до цієї форми навчання. Серед найістотніших проблем, з якими стикнулися наші співвітчизники при переході на дистанційне навчання учнів, респонденти називали низьку якість Інтернету – 21% та відсутність пристроїв для онлайн-навчання – 19% (а в невеликих містах до 100 тис. населення – в межах 20–30%) [26].

Активність залучення дітей та ефективність реалізації такого навчання також сильно відрізняється у залежності від віку учня і вчителя, їх цифрової грамотності та наявних у родині технічних і фінансових можливостей; від технічної забезпеченості та компетентності вчителя, його бажання опанувати нові освітні платформи і технології дистанційного навчання; від ступеня підтримки такого формату надання освітніх послуг батьками. За результатами міжнародного дослідження TALIS, проведеному ОЕСР у 2018 році, 15% вчителів в Україні бракує цифрових навичок, понад 30% вчителів мають вік від 40 до 49 років, 12% віком понад 60 років (у Києві – більше 20% педагогів пенсійного віку) [27].

За оцінками директора відділу освіти та навичок ОЕСР та засновника міжнародного дослідження PISA Андреаса Шляйхера більше половини учнів (55%) не мали повного доступу до навчальної програми у період карантину з різних причин (відсутність технічних можливостей, недостатня мотивація до навчання загалом і дистанційним зокрема, наявні вади особистісного розвитку та ін.), що посилює нерівність в освіті. Переважна більшість вчителів мали доступ до цифрових освітніх ресурсів, але чверть з них не отримували ані технічної, ані методичної допомоги для повноцінного використання цих ресурсів [28].

Результати опитувань, що проводилися Київським міжнародним інститутом соціології, з кожним роком зростає доступ громадян до Інтернету, проте, приріст кількості користувачів останніми роками помітно сповільнився [29]. За даними Держкомстату України у 2018 році із загальної кількості населення України понад 38,5 млн. осіб Інтернет-користувачів налічувалося 62,6% громадян, причому в містах – 74,9%, а в сільській місцевості лише 47,8% [30].

Виявлено відмінності у доступі до Інтернету членів повних і неповних родин, а також сімей, що мають різну кількість дітей. Так у звіті Держкомстату зазначається, що 71,1% родин з дітьми обмежені у доступі до Інтернету. Ці обмеження посилюються із збільшенням кількості дітей, зокрема у родинях з однією дитиною – 73,0%, з двома – 67,3%, а з трьома – 64,4%. У неповних родинях (за відсутності одного з батьків) такий доступ мали лише 60,6% сімей. Майже половина користувачів Інтернет, які мають

дітей, здійснюють цей зв'язок через мобільні телефони (від 42 до 48% у залежності від місця проживання, статі та віку). З'ясовано, що 46,3% всіх користувачів Інтернету мають досвід і навички використання Web-камери, 48,1% – Skype, iTalk та інших інструментів для спілкування у віртуальному середовищі; а 24,3% здобувають освіту та навчаються за допомогою інтернет-технологій [30].

За даними соціологічного дослідження, проведеного Factum Group за підтримки Інтернет Асоціації України за методикою поквартирного репрезентативного опитування F2F (віч-на-віч) упродовж серпня-вересня 2019 р. [31], 71% громадян країни підтвердили наявність доступу до Інтернету вдома, причому у великих містах ця кількість сягала 74%, у малих (з населенням до 100 тис.) – 70%, а в сільській місцевості – лише 58%.

Варто зазначити, що розвиток цифрових технологій суттєво вплинув останніми роками на способи організації діяльності людей у різних сферах життя, зокрема й в освітній. Елементи дистанційної форма навчання поступово приникають у ЗСО, вчителям пропонуються методичні розробки щодо організації дистанційного навчання та здійснення оцінювання результатів навчальної діяльності учнів [32]. На думку експертів в галузі освіти, використання найближчим часом комбінованих форм дистанційного та очного навчання у закладах ЗСО стане нормою організації освітнього процесу [33], [34]. Шляхом варіювання ступеня обмеження карантинних заходів та технічних можливостей учасників освітнього процесу ми визначили три гіпотетично можливі організаційні моделі проведення ДПА випускників гімназій: у дистанційному, очному та змішаному (очно-віддаленому) форматах.

Проведений аналіз SWOT-аналіз особливостей, переваг і недоліків внутрішнього та зовнішнього середовища, у якому має здійснюватися ДПА, дав можливість виокремити переліки сильних і слабких рис кожної з моделей та очікуваних можливостей і ризиків їх запровадження за різних умов дії карантинних заходів. Результати цих SWOT-аналізів наведено у табл. 1, табл. 3 та табл. 5. Методом експертної оцінки проведено оцінювання ступеня взаємного впливу факторів різних груп (сильні та слабкі риси, можливості та ризики або загрози). Для оцінювання використовувалась чотирьохбальна шкала: 0 – відсутність зв'язку (впливу), 1 – слабкий, 2 – помірний та 3 – сильний зв'язок (див. табл. 2, 4, 6).

Організаційна модель № 1. Складання ДПА у дистанційному форматі.

Реалізація даної моделі може здійснюватися за будь-яких карантинних обмежень і за їх відсутності зокрема. Запровадження даної моделі передбачає наявність в учня комп'ютера (ноутбука) з мікрофоном і

відеокамерою, використання можливостей цифрових технологій та встановлення віддаленого доступу до завдань ДПА у реальному часі. При наявності зазначеного обладнання учень у визначений час повинен підключитися до певного обраного сервісу з персональним ключем, забезпечити можливість відео- фіксації його робочого місця. Після цього учень отримує на персональну сторінку сервісу завдання (наприклад, з математики) і виконує його на листках паперу із зазначенням свого прізвища та інших персональних даних, потрібних для ідентифікації особи. По завершенню часу іспиту, учень демонструє роботу на камеру, фотографує (або сканує у разі наявності можливостей) свою роботу і надсилає файли на вказану адресу для перевірки. Перевіряючі повинні мати можливість порівняти надіслану роботу з тією, що зафіксована на камеру і оцінюють її. У разі складання диктанту замість слайду із завданням учень прослуховує аудіо-запис з текстом диктанту і пише його. Наступні дії аналогічні. Якщо технічні можливості середовища або програмного забезпечення, яке буде використано для проведення ДПА у дистанційному форматі, дозволять, то виконання учнем екзаменаційних завдань (наприклад, тестів) може бути реалізоване в електронному форматі у режимі онлайн. Через певний визначений час учень може отримати свідоцтво про ДПА у закладі освіти, але результати складання іспиту можуть бути оприлюднені заздалегідь на сайті цього закладу або регіонального центру ЗНО.

За результатами складання ДПА має бути зроблено висновок про рекомендацію кожному здобувачеві щодо того чи іншого профілю навчання у старшій школі або щодо продовження навчання у закладах професійно-технічної освіти відповідно до визначення статусу іспиту на значимості результатів ДПА на цьому рівні освіти.

Результати SWOT-аналізу дистанційної моделі запровадження ДПА випускників гімназій наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Фактори SWOT-аналізу моделі № 1 проведення ДПА

Сильні риси – S	Слабкі риси – W
1	2
1. Універсальність, використання за будь-яких карантинних обмеженнях, умовах звичайного освітнього процесу	1. Недостатній рівень сформованості в учнів відповідних навичок роботи з цифровими гаджетами та іншим приладдям

Продовження табл. 1

1	2
2. Знаходження учнів у безпечних домашніх умовах	2. Недостатній рівень сформованості в учнів відповідних навичок роботи з цифровими гаджетами та іншим приладдям
3. Використання технології ЗНО	3. Недостатній рівень сформованості в учнів відповідних навичок роботи з цифровими гаджетами та іншим приладдям
4. Можливість формулювання індивідуальних варіантів завдань шляхом їх випадкової вибірки з великої бази завдань	4. Неможливість дотримання всіх умов для забезпечення контролю за самостійним і своєчасним виконанням учнем випускової роботи у дистанційному режимі
5. Швидка передача учнем атестаційних робіт та наявність зворотного зв'язку	5. Надмірне психологічне навантаження на учня через підвищену відповідальність за результат складання і побоювання можливих технічних збоїв під час виконання атестаційних завдань
	6. Перекладання частки витрат на родини (батьків та осіб, що їх замінюють) щодо забезпечення учня технічними засобами для складання ДПА у дистанційному форматі, а отже й, порушення принципу безоплатності здобуття ЗСО
	7. Правова неврегульованість випадків повторного складання ДПА через технічні проблеми при спробі реалізувати дистанційну модель складання іспитів
Потенційні можливості – О	Ризики (загрози реалізації) – Т
1. Забезпечення можливості дотримання санітарно-гігієнічних вимог та карантину для запобігання поширення інфекції та загострення епідеміологічної ситуації у регіоні	1. Масовий зрив ДПА через неможливість забезпечення технічної підтримки всіх учасників і контролю відповідальних інституцій за проведенням ДПА у даному форматі
2. Повноцінне завершення навчального року та планування структури класів профільної школи за результатами ДПА	2. Відсутність можливості підключення до швидкісного та якісного Інтернет-зв'язку значної частини учнів через територіальне розташування місця проживання

Продовження табл. 1

1	2
3. Можливість повною мірою реалізувати компетентнісний підхід (замість знаннєвого) до формулювання атестаційних завдань (дослідних, практичних завдань, симуляцій, тощо)	3. Посилення обмеження (порушення) рівного доступу до освіти, виштовхування з освітнього середовища менш конкурентоспроможних дітей, створення додаткових переваг для подальшого навчання тим учням, які мають кращі соціально-економічні умови
4. Зменшення витрат місцевої влади для організації підвезення здобувачів освіти до міста складання ДПА (опорних закладів або регіональних центрів ЗНО)	4. Поява масових апеляцій та потреби у повторному складанні ДПА через технічний збій під час проходження підсумкової атестації онлайн
5. Стимулювання учнів до опанування та удосконалення навичок використання цифрових технологій	

За результатами експертної оцінки величини взаємного впливу виявлених факторів моделі №1 побудовано матрицю SWOT-аналізу (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця SWOT-аналізу моделі № 1 дистанційного формату ДПА

	Можливості – О						Загрози – Т				
	O1	O2	O3	O4	O5	Σ	T1	T2	T3	T4	Σ
Сильні – S											
S1	2	3	2	3	3	13	3	3	2	2	10
S2	3	0	0	3	1	7	2	1	2	3	8
S3	0	2	1	0	2	5	3	1	1	0	5
S4	0	0	3	0	2	5	3	1	0	0	4
S5	2	2	2	2	1	9	1	3	2	1	7
Σ	7	7	8	8	9	39	12	9	7	6	34
Слабкі – W											
W1	0	-1	-3	0	2	-1	-3	0	-3	-2	-8
W2	0	-1	0	0	0	-1	-1	-2	-3	-1	-7
W3	0	0	-2	0	-1	-3	-2	0	-2	-1	-5
W4	-2	0	0	-3	-1	-6	0	-3	-3	-1	-7
W5	0	-3	0	0	0	-3	-2	0	-2	-3	-7
Σ	-2	-5	-5	-3	-4	-14	-8	-5	-13	-8	-34
Усього	5	2	3	5	5	25	4	4	-6	-2	0

Рекомендації щодо визначення стратегічних заходів з реалізації

моделі ДПА у дистанційному форматі сформульовано за квадрантами матриці (див. табл. 2).

Квадрант «Сильні риси – Можливості» характеризує дану модель організації ДПА як достатньо перспективну, яке може забезпечити досягнення поставленої мети, але й не позбавлену певних недоліків. Беззаперечними перевагами моделі є її універсальність (S1), можливість використовувати не лише під час карантинних обмежень, а й у звичайних умовах реалізації освітнього процесу, а також (S5) наявність зворотного зв'язку та можливість швидкої і надійної передачі учнем атестаційної роботи (або ж виконання її на комп'ютерній основі). Як додаткову перевагу можна розглядати збереження безпечного середовища для учня (S2) завдяки його перебуванню вдома і не порушення вимог дистанціювання та соціальної ізоляції, що є надзвичайно важливим під час загрози поширення епідеміологічної ситуації. Доволі перспективним наслідком реалізації даної організаційної моделі виявляється доволі висока можливість стимулювати учнів до опанування й удосконалення навичок використання цифрових технологій (O5), удосконалення самої технології підсумкового оцінювання завдяки розробці та використанню практичних. Дослідницьких завдань вимірювання компетентностей учнів (O3), а також зменшення витрат (O4) місцевої влади для організації підвезення здобувачів освіти до міста складання ДПА (опорних закладів або регіональних центрів ЗНО), що не достатньо вагомих аргументом в умовах дефіциту ресурсів.

Незважаючи на, здавалося б, перспективний і сучасний підхід щодо використання технологій дистанційного навчання висока сумарна оцінка вагомості взаємного впливу чинників квадранту «Слабкі риси – Загрози» (максимальна сума балів 34) свідчить про наявність нездоланих на теперішній час проблем і значних ризиків реалізації даної організаційної моделі ДПА. Дослідження взаємозв'язку основних компонентів даної пари чинників окреслює низку так званих оборонних (застрезувальних) заходів. Основні загрози складають:

- *ризик правового характеру*, що зумовлені (T3) посиленням обмеження, навіть, порушення принципу рівного доступу до освіти всіх учнів і призводить до виштовхування з освітнього середовища менш конкурентоспроможних дітей (дітей із малозабезпечених родин, родин із сільської місцевості; тимчасово переміщених осіб; дітей, що не володіють необхідними навичками використання цифрових технологій), та створює додаткові переваги для подальшого навчання тим учням, які мають кращі побутові і матеріальні умови; а також (T4) появою масових апеляцій та

потреби у повторному складанні ДПА через технічний збій під час проходження підсумкової атестації онлайн.

- *ризик*, що пов'язані з технічними питаннями, а саме: (Т1) – ймовірного масового зриву ДПА через неможливість забезпечення технічної підтримки всіх учасників і контролю відповідальних інституцій за проведенням ДПА у даному форматі, а також (Т2) – відсутністю можливості підключення до швидкісного та якісного Інтернет-зв'язку значної частини учнів через територіальне розташування місця проживання. Зважаючи на наведені вище статистичні дані та результати соціологічних досліджень і експертних оцінок щодо якості покриття території України Інтернет-зв'язком ця загроза є доволі суттєвою.

Виявлені загрози реалізації даної моделі проведення ДПА посилюються за рахунок можливого перекладання значної частки витрат щодо забезпечення учня технічними засобами для складання ДПА у дистанційному форматі на батьків (W4); низького рівня сформованої в учнів цифрової компетентності (W1) та правової неврегульованості випадків повторного складання ДПА через технічні проблеми при спробі реалізувати дистанційну модель складання іспитів (W5).

Наступний квадрант «Сильні риси – Загрози» також виявив високу сумарну оцінку вагомості взаємного впливу чинників, що свідчить про ймовірну недостатність наявних сильних якостей даної моделі для реалізації заходів захисного характеру, спрямованих на блокування або зменшення прояву основних загроз масового зриву ДПА з технічних причин (Т1) та через високоймовірну відсутність можливості підключення до швидкісного та якісного Інтернет-зв'язку значної частини учнів через територіальне розташування місця проживання (Т2) та порушення рівності доступу до освіти неконкурентоспроможних дітей. Доволі високий рівень виявляє загроза (Т3) можливого порушення рівного доступу до освіти, виштовхування з освітнього середовища менш конкурентоспроможних дітей, створення додаткових переваг для подальшого навчання тим учням, які мають кращі соціально-економічні умови.

Аналіз результатів оцінки чинників квадранту «Слабкі риси – Можливості» дає можливість запропонувати певні адаптаційні заходи, які у даному випадку мають бути спрямовані на недопущення додаткових фінансових витрат родин з метою забезпечення учнів технічними засобами для складання ДПА у дистанційному форматі (W4) та вироблення правових норм, що врегулювали б випадки повторного складання ДПА через технічні проблеми при спробі реалізувати дистанційну модель складання іспитів (W5). Достатньо серйозну увагу

варто приділити також і проблемі надмірного психологічного навантаження, що виникає через підвищену відповідальність за результат складання іспитів та побоювання можливих технічних збоїв під час виконання атестаційних завдань (W3).

Організаційна модель № 2. Очна (складання ДПА в очному форматі в опорних закладах ЗСО або регіональних центрах ЗНО) за моделлю проведення зовнішнього незалежного оцінювання

Реалізація даної моделі передбачає дію послабленого режиму карантину (зокрема на окремих територіях), що дає право на певні пересування людей за умови дотримання вимог дистанціювання та недопущення скупчень у закритих приміщеннях.

У такому разі до опорних закладів освіти (або інших закладів ЗСО, які будуть визначені місцевими органами влади та регіональними центрами ЗНО) має бути організоване підвезення тих учнів, які не мають можливостей пройти процедуру складання ДПА у дистанційному форматі. ДПА має бути організовано позмінно з метою обмеження (згідно з рекомендаціями органів охорони здоров'я) кількості дітей, що одночасно перебувають у закладі освіти, та реалізовуватися за умови збільшення кількості навчальних кімнат, де проходитиме іспит.

Обрані кімнати мають бути оснащені аудіо-, відео- апаратурою для забезпечення трансляції та декламації завдань (особливо для складання іспиту з української мови і написання диктанту) та відеоспостереження за дотриманням процедур складання ДПА.

По завершенню часу іспиту, учні мають здати свої роботи для перевірки.

Результати SWOT-аналізу другої організаційної моделі запровадження ДПА випускників гімназій наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Фактори SWOT-аналізу моделі № 2 проведення ДПА

Сильні риси – S	Слабкі риси – W
1	2
1. Використання технології ЗНО	1. Збільшення витрат на технічне обладнання приміщень для проведення ДПА та організацію підвезення учнів до міста складання ДПА
2. Висока надійність і достовірність результатів виконання атестаційних робіт	2. Збільшення витрат місцевої влади для організації підвезення здобувачів освіти до міста складання ДПА (опорних закладів або регіональних центрів ЗНО)

Продовження табл. 3

1	2
3. Психологічний комфорт учнів завдяки складанню іспиту в звичайній шкільній обстановці, а не за допомогою навчальних сервісів	3. Недостатня надійність щодо дотримання карантинних обмежень та ймовірність загострення епідеміологічної ситуації в регіоні
4. Підтримка мотивації учня до навчання під час карантинних заходів, які обмежували спілкування з освітнім середовищем	4. Правова нерегульованість випадків відмови від складання ДПА через побоювання захворіти
Потенційні можливості – О	Ризики (загрози реалізації) – Т
1. Повноцінне завершення навчального року та планування структури класів профільної школи за результатами ДПА	1. Нестабільність епідеміологічної ситуації, можливість посилення карантинних заходів
2. Забезпечення реалізації конституційного права людини на здобуття обов'язкового рівня освіти незалежно від її місця проживання та матеріальних умов	2. Ймовірність порушення карантинних вимог та поширення інфекції учасниками ДПА
3. Зменшення стресового навантаження на учня	3. Заборона батьками участі здобувачів у складанні ДПА в такій формі
4. Можливість забезпечення об'єктивності оцінювання та контролю за самостійністю виконання здобувачем освіти атестаційної роботи	

За результатами експертної оцінки взаємного впливу виявлених факторів моделі 2 побудовано матрицю SWOT-аналізу (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця SWOT-аналізу моделі № 2 очного формату ДПА

	Можливості – О					Загрози – Т			
	01	02	03	04	Σ	T1	T2	T3	Σ
Сильні – S									
S1	3	3	2	3	11	0	0	0	0
S2	2	3	2	2	9	0	0	0	0
S3	1	2	3	1	7	0	0	2	2
S4	2	0	2	0	4	0	0	0	0
Σ	8	8	9	6	31	0	0	2	2

Продовження табл. 4

Слабкі - W									
W1	-3	-3	-2	-1	-9	0	0	-2	-2
W2	-3	-3	-1	0	-7	0	-2	-1	-3
W3	-2	-2	-2	0	-6	-1	-2	-3	-6
W4	-1	-2	-2	0	-5	0	0	-2	-2
Σ	-9	-10	-7	-2	-27	-1	-4	-8	-13
Усього	-1	-2	-2	4	4	-1	-4	-6	-11

Охарактеризуємо результати SWOT-аналізу даної моделі проведення ДПА в очному форматі в опорних закладах ЗСО або регіональних центрах ЗНО за квадрантами матриці (табл. 2).

Квадрант «Сильні риси – Можливості» за оцінками експертів характеризує дану модель організації ДПА як перспективну, що може бути успішно реалізована в умовах карантинних обмежень. Розвиток даного напрямку ґрунтується на використанні високоякісної технології ЗНО (S1) та надійного інструментарію (S2), а також забезпечує психологічний комфорт учнів завдяки складанню іспиту в звичайній шкільній обстановці (S3). Ці, у свою чергу, сприяє зменшенню стресового навантаження на учня (O3), гарантує реалізації конституційного права людини на здобуття обов'язкового рівня освіти незалежно від її місця проживання та матеріальних умов (O2) та можливість повноцінного завершення навчального процесу та планування структури класів профільної школи за результатами ДПА (O1).

Однак, попри те, що дана організаційна модель проведення ДПА використовує технологію ЗНО, сумарна оцінка вагомості взаємного впливу чинників квадранту «Слабкі риси – Загрози» примушує звернути увагу на посилення прояву загрози неяви дітей на ДПА через заборону батьками (Т3) внаслідок (W3) – низької надійності умов безпеки (карантинних обмежень, дистанціювання та ін.) під час перебування учнів на іспитах та високої ймовірності порушення карантинних вимог і поширення інфекції учасниками ДПА (Т2). Виявлені загрози реалізації даної моделі посилюються за рахунок необхідності збільшення витрат місцевої влади для організації позмінного підвезення здобувачів освіти до міста складання ДПА (W2), що є доволі проблемним в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Наступний квадрант «Сильні риси – Загрози» передбачає вироблення напрямів діяльності, що блокують або зменшують ймовірні ризики, що зумовлені процесами, перебіг яких не лише важко прогнозується, а й залежить від збігу сукупності чинників, пов'язаних і досконалістю державної системи санітарної служби та протиепідеміологічного захисту,

що не стосується діяльності сфери освіти.

Аналіз чинників пари «Слабкі риси – Можливості» свідчить про достатньо сильний негативний вплив недоліків моделі на передбачувані можливості. У зв'язку з цим, актуальним стає вироблення механізмів, які б посилили безпеку учнів під час проведення ДПА та організації підвезення. Серед них нам видається доцільним запровадити більш гнучкий графік та збільшити кількість днів складання ДПА або відмовитися від перевезення учнів до опорних шкіл і регіональних центрів ЗНО, а дооснащити навчальні кабінети шкіл необхідним відео зв'язком для забезпечення спостереження за дотриманням процедури іспитів.

Організаційна модель № 3. Змішана (очно-віддаленого формату) з пересилання письмових підсумкових робіт поштою.

Реалізація даної моделі передбачає двоетапне складання ДПА.

На першому етапі учні, які не відвідували онлайн заняття і заздалегідь не повідомили про свій намір складати ДПА у дистанційному режимі, мають виконати завдання підсумкового оцінювання вдома. З цією метою у визначений день і час за попередніми повідомленнями через засоби масової інформації по телебаченню має бути проведена трансляція завдань ДПА (завдання з математики, диктування тексту диктанту, тощо). Виконані завдання учні мають відправити поштою на вказану адресу опорних закладів або регіональних центрів ЗНО для перевірки. Штамп на поштовому відправленні слугуватиме підтвердженням дати відправлення листа.

Таблиця 5

Фактори SWOT-аналізу моделі № 3 проведення ДПА

Сильні риси – S	Слабкі риси – W
1	2
1. Доступна форма складання іспиту для всіх учнів незалежно від матеріальних, технічних умов та місця проживання	1. Надзвичайно низька надійність отриманих даних і відсутність достовірності самостійного виконання екзаменаційних робіт здобувачами через неможливість дотримання всіх умов для забезпечення контролю за самостійним і своєчасним виконанням учнем випускової роботи
2. Зменшення психологічного навантаження на учня через побоювання ним технічних збоїв під час виконання екзаменаційних завдань	2. Неякісний спосіб повідомлення умов атестаційних робіт

Продовження табл. 5

1	2
3. Забезпечення можливості дотримання санітарно-гігієнічних вимог і карантину для запобігання поширення інфекції та загострення епідеміологічної ситуації у регіоні	3. Неможливість попереднього планування за результатами складання ДПА наповненості й структури старшої профільної школи відповідним закладом ЗСО
	4. Неможливість вчителю своєчасно донести інформацію до учня про терміни та процедуру ДПА
	5. Слабка мотивація учня до навчання під час карантинних заходів та обмеженого спілкування з освітнім середовищем
	6. Вплив ефекту забування навчального матеріалу Еббінгауза
Потенційні можливості – О	Ризики (загрози реалізації) – Т
1. Зменшення витрат на забезпечення процедури ДПА у порівнянні з очним форматом її проведення	1. Ймовірність технічних збоїв під час трансляції завдань
2. Продовження навчального процесу для учнів, які не мають можливості використати дистанційний форму складання ДПА	2. Посилення нерівності умов складання ДПА і порушення принципу рівного доступу до освіти менш конкурентоспроможних дітей (дітей з малозабезпечених родин та із сільської місцевості, дітей, що не мають необхідного технічного забезпечення), створення додаткових переваг для подальшого навчання тим школярам, які мають кращі умови
3. Стимулювання в учнів, які не мають необхідних технічних засобів, навчального інтересу і почуття відповідальності за результат екзаменаційного випробування шляхом наступного підтвердження своїх знань під час співбесіди	3. Несвоєчасне надходження листів з учнівськими роботами до опорних закладів або регіональних центрів ЗНО через помилки або затримку поштових відправлень
	4. Поява доволі значної кількості учнів, які потребуватимуть повторного складання ДПА напередодні нового навчального року через складнощі оперативного врахування кількості учнів, які складатимуть ДПА за тією чи іншою моделлю

Продовження табл. 5

1	2
	5. Вплив зовнішніх чинників, які заважатимуть виконанню екзаменаційних завдань, через складність організації «робочої обстановки» вдома
	6. Ймовірність порушення карантинних вимог та поширення інфекції учасниками ДПА

На другому етапі учні, які склали ДПА у такому форматі, мають підтвердити самостійність виконання завдань і пройти випробувальну співбесіду у своєму закладі ЗСО. Така співбесіда може бути організована по завершенню карантинних обмежувальних заходів або перед початком нового навчального року. Після такої співбесіди здобувачам буде виставлена остаточна оцінка і видано свідоцтво про здобуття базової середньої освіти.

Результати SWOT-аналізу даної організаційної моделі запровадження ДПА випускників гімназій наведено у табл. 5.

Матрицю SWOT-аналізу результатів експертної оцінки організаційної моделі № 3 проведення ДПА наведено у табл. 6.

Таблиця 6

Матриця SWOT-аналізу моделі № 3 змішаного формату ДПА

	Можливості – О				Загрози – Т						
	О1	О2	О3	Σ	Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Σ
Сильні – S											
S1	3	3	3	9	2	3	0	2	1	0	8
S2	0	1	3	4	2	2	1	0	2	0	7
S3	3	2	0	5	0	0	0	3	0	3	6
Σ	6	6	6	18	4	5	1	5	3	3	21
Слабкі – W											
W1	1	0	0	1	-1	-2	0	0	-3	0	-6
W2	2	0	1	3	-3	-2	0	0	-3	0	-8
W3	0	1	0	1	0	0	-2	-2	0	-2	-6
W4	0	1	3	4	0	-1	0	-1	-1	0	-3
W5	0	1	2	3	0	-1	0	-1	-2	-2	-6
W6	0	0	2	2	0	0	0	0	-1	0	-1
Σ	3	3	8	14	-4	-6	-2	-4	-10	-4	-30
Усього	9	9	14	32	0	-1	-1	1	-7	-1	-9

Проаналізуємо результати наведеного у табл. 6 SWOT-аналізу за квадрантами матриці та визначимо можливі стратегічні дії.

Квадрант «Сильні риси – Можливості» за оцінками експертів має середню за величиною суму балів, що визначає свідчить про недостатність сильних характеристик даної моделі для забезпечення досягнення всіх її потенційних можливостей. Основними перевагами цієї моделі є (S1) доступна форма складання іспиту для всіх учнів незалежно від матеріальних, технічних умов та місця проживання та (S3) висока можливість збереження здоров'я учнів і недопущення загострення епідеміологічної ситуації в умовах карантину. Як додаткові переваги моделі можна розглядати (S4) зменшення психологічного навантаження на учня за рахунок відмови від дистанційного формату (технічні збої, недостатні цифрові навички).

Чинники квадранту «Слабкі риси – Ризики» виявили найвищу сумарну оцінку, що свідчить про наявність слабких моментів, які здатні суттєво посилювати можливості появи доволі сильних загроз реалізації даної організаційної моделі ДПА. Основними загрозами визначено ризики, що зумовлені (T5) складністю організації «робочої обстановки» вдома та (T2) порушенням принципу рівного доступу до освіти менш конкурентоспроможних дітей. Окреслені загрози реалізації даної моделі проведення ДПА випусків гімназій можуть посилюватися за рахунок неякісного способу трансляції (повідомлення) умов атестаційних робіт (W2) та через (W5) слабку мотивацію учня до навчання під час карантинних заходів та обмеженого спілкування з освітнім середовищем.

Квадрант «Сильні риси – Ризики» також виявив порівняно високу сумарну оцінку вагомості взаємного впливу чинників, що свідчить про ймовірну недостатність наявних сильних якостей даної моделі – доступності даної форми складання іспиту для всіх учнів незалежно від матеріальних, технічних та інших умов (S1), її психологічної комфортності для учнів (S2) та можливість запобігання поширенню захворюваності через скупчення дітей під час складання ДПА (S3) – для зменшення певної кількості учнів, які потребуватимуть повторного складання ДПА напередодні нового навчального року (T4) та забезпечення рівності умов складання для всіх учнів, особливо для найбільш вразливих і конкуренто неспроможних (T2).

І, нарешті, аналіз оцінок чинників останнього квадранту «Слабкі риси – Можливості» дає можливість запропонувати певні адаптаційні заходи, які у даному випадку мають бути спрямовані на підтримку мотивації учнів до навчання під час карантину, розробку механізмів

інформування учнів щодо правил та умов складання ДПА.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити наступні висновки:

1. При вирішенні питання про визначення найбільш оптимальної організаційної моделі проведення ДПА випускників базової середньої освіти в умовах дії карантинних обмежень в Україні та розподілу повноважень і обов'язків між усіма учасниками цього процесу, зокрема й місцевих органів влади, центральне місце займає завдання аналізу й оцінки спроможності населення отримати доступ до віртуального освітнього середовища.

2. Чисельність населення в Україні, що має вдома доступ до Інтернет-ресурсів, щороку зростає і на сьогодні знаходиться в межах 70%, що свідчить про доцільність використання можливостей Інтернету для організації навчання та проведення ДПА, особливо в умовах дії карантинних обмежень у країні. При цьому майже половина мешканців сільських населених пунктів не мають доступу до Інтернету, що не дає можливості запровадити єдину уніфіковану модель організації навчання та проведення ДПА в усіх закладах освіти. У зв'язку з цим цілком обґрунтованим завданням, що має стратегічне значення і надзвичайну вагу, є запровадження системи заходів, спрямованих на максимально повне та якісне покриття Інтернет-зв'язком усієї території України.

3. З'ясовано, що наявність доступу до Інтернету родин з дітьми обмеження його доступності посилюються обернено пропорційно кількості дітей, а також у неповних родинах (до 60%). Така ситуація є підставою розробки і впровадження певних соціальних програм підтримки родин з дітьми та надання їм технічних і фінансових можливостей для підвищення рівня доступності для них дистанційної форми навчання.

4. У гендерному розрізі виявлено відсутність залежності від статі у молоді віком до 17 років щодо участі у навчанні та здобутті освіти засобами Інтернет-технологій. Серед дорослого населення у вікових категоріях 25–35 років (13,2% – чоловіки та 17,1% – жінки) та 36–59 років (7,1% та 12,1% відповідно) виявлено незначне превалювання жінок в участі у навчанні та здобутті освіти, а також використанні можливостей Інтернету для спілкування. Ці дані можуть опосередковано підтверджувати наявність певних компетентностей щодо використання цифрових технологій саме для навчання у порівняно невеликій кількості

населення підліткового віку (учнів основної та старшої школи) та у дорослих, зокрема й педагогів.

5. За результатами проведеного аналізу ситуації, що склалася у системі ЗСО в Україні в умовах карантинних обмежень, нами запропоновано кілька моделей реалізації підсумкового оцінювання (ДПА) учнів гімназій в умовах дистанційних форм організації освітнього процесу. Варто зауважити, що в ході проведеного SWOT-аналізу жодна з моделей виявилася не здатною забезпечити високу достовірність результатів складання ДПА, не є універсальною і не може бути поширена на всі без винятку заклади ЗСО та на всю територію України. Найбільш доцільним виявляється формування різних комбінацій цих моделей на розсуд органів місцевої влади, виходячи з наявної на час їх впровадження епідеміологічної ситуації у тому чи іншому районі або області.

6. Впровадження зазначених моделей потребує попередньої підготовчої роботи, що складається з:

- підвищення кваліфікації вчителів, директорів шкіл, працівників методичних служб щодо їхніх дій при застосуванні зазначених моделей проведення ДПА;
- інструктивно-методичної роз'яснювальної роботи з учнями 9-класів під час звичної форми навчання щодо застосування потрібних освітніх платформ і інших ресурсів для складання ДПА у дистанційному форматі;
- створення зручної у користуванні, адаптованої до цілей і завдань не лише навчання, а й проведення ДПА, освітньої платформи;
- створення єдиного банку еквівалентних завдань (однакового рівня складності, однотипних);
- створення при закладах освіти центрів для підключення до єдиної освітньої платформи для забезпечення дистанційного навчання та складання ДПА у дистанційному форматі;
- забезпечення дітей, що мають меншу конкурентну спроможність, зокрема із малозабезпечених і багатодітних родин, родин, що проживають у відділених гірських районах, тимчасово переміщених осіб технічним обладнанням (ноутбуками, web-камерами) для забезпечення навчання у дистанційному режимі, навіть і в період не карантинних обмежень;
- запровадження пільгових тарифів для сплати мобільного Інтернет-зв'язку для дітей шкільного віку, особливо на період дистанційного навчання та складання ДПА.

Перспективи подальших досліджень. Побудова організаційної моделі проведення ДПА випускників базової середньої освіти в умовах

надзвичайної ситуації, викликаній поширенням пандемії COVID-19, належить до категорії завдань тимчасового характеру. Перспективними, на наш погляд, виявляються дослідження, спрямовані на обґрунтування концептуальних засад побудови універсальної гнучкої моделі ДПА, заснованої на багатоваріантному підході до способів її реалізації. Запровадження такої моделі проведення ДПА випускників гімназій потребуватиме відповідне оновлення правового та організаційного механізмів державного управління освітою.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Міністерство освіти і науки України (2013, Квіт. 25). *Наказ № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» (із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства освіти і науки № 660 від 01.06.2013 та № 761 від 14.07.2015)*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Tex>
- [2] Т. О. Лукіна, «Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні», *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. Серія «Управління та адміністрування»*, Вип. 9(38), 100 с., с. 10–33, 2019. DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9958-9\(38\)-10-33](https://doi.org/10.32405/2522-9958-9(38)-10-33)
- [3] І. Совсун, «Нова освітня реальність: які виклики ставить карантин перед школою, та як дати їм раду. П'ять кроків, необхідних для української освіти в умовах пандемії», *Inter-fax-Україна: інформаційне агентство*, 10 квітня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/653796.html>
- [4] К. Хорощак, «Про дистанційне навчання, закінчення навчального року, фінансування та плани: інтерв'ю з очільницею МОН Любомирою Мандзій», *Українська правда. Життя*, 13 квітня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/04/13/240555/>
- [5] І. Коберник, «Оцінювання в дистанційному навчанні: запитання-відповіді». *Нова українська школа*, 20 березня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/questions/otsinyuvannya-v-dystantsijnomu-navchanni-zapytannya-vidpovidi/>
- [6] П. Стефаненко, «Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі», дис. д-ра наук, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003.

- [7] Г. Проценко, «Проектування інформаційного простору загальноосвітнього навчального закладу», дис. канд. наук, Ін-т інформац. технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2012.
- [8] С. Литвинова, «Теоретико-методичні основи проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу», дис. д-ра наук, Ін-т інформац. технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2016.
- [9] О. Мерзлікін, «Хмарні технології як засіб формування дослідницьких компетентностей старшокласників у процесі профільного навчання фізики», дис. канд. наук, Ін-т інформац. технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2016.
- [10] О. Рибалко, «Проектування електронних освітніх ресурсів навчання математики в початковій школі з використанням систем Adobe Flash», дис. канд. наук, Ін-т інформац. технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2017.
- [11] Policy brief: education during COVID-19 and beyond. *Union Nations*. [Online]. Available: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- [12] United Nations Development Programme (UNDP). COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery, 2020. *Human Development Perspectives*, 2020. New York: UNDP. [Online]. Available: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>
- [13] UNESCO, Global Education Monitoring (GEM) Report, 2020. *Inclusion and education: all means all*, 2020. [Online]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>
- [14] Educational inequalities in Europe and physical school closures during Covid-19. *European Commission*. [Online]. Available: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/fairness_pb2020_wave04_covid_education_jrc_i1_19jun2020.pdf
- [15] UNICEF, «How involved are parents in their children's learning? MICS6 data reveal critical insights». *Unicef connect. Evidence for action*. [Online]. Available: <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/parental-involvement-childrens-learning>
- [16] UNESCO-UNICEF-World Bank joint database, May – June 2020. [Online]. Available: <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures>
- [17] UNESCO. *Distance learning solutions*. [Online]. Available: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>
- [18] UNESCO. *National learning platforms and tools: Ukraine*. [Online]. Available: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>
- [19] M. Kaffenberger, «Modeling the long-run learning impact of the COVID-19

- learning shock: Actions to (more than) mitigate loss», *RISE Insight Series*. 2020/017, 4 June, 2020. [Online]. Available: https://doi.org/10.35489/BSG-RISE-RI_2020/017
- [20] Matt Krents and others, «Easing the COVID-19 burden on working parents», *BCG, Boston Consulting Group*, 21 May, 2020. [Online]. Available: <https://www.bcg.com/publications/2020/helping-working-parents-ease-the-burden-of-covid-19>
- [21] Міністерство освіти і науки України (2018, Січ. 07). *Наказ № 1369 «Про затвердження Порядку проведення державної підсумкової атестації» (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки № 221 від 18.02.2019, № 246 від 19.02.2020)*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-19#Text>
- [22] Міністерство освіти і науки України (2020, Квіт. 16). *Лист № 1/9-213 «Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019–2020 навчального року»*. [Електронний ресурс]. Доступно: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72975/
- [23] Міністерство освіти і науки України (2015. Лип. 14). *Наказ № 761 «Про затвердження змін до Положення про дистанційне навчання»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0923-15#n11>
- [24] А. Іванців, «Залежність від людськості. Як школа справляється з викликами карантину та онлайн-освіти», *LB.ua.*, 01 травня 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: https://lb.ua/society/2020/05/01/456533_zalezhnist_vid_lyudskosti_yak_shkola.html
- [25] О. Онищенко. «За дверима "дистанційки"». *OP.ua. Освітній портал*, 18 травня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/za-dverima-distanciyki---oksana-onischenko>
- [26] «Освіта і пандемія: що українці думають про дистанційне навчання та як оцінюють ЗНО», *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучерова*, 31 липня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://dif.org.ua/article/osvita-i-pandemiya-shcho-ukrainsi-dumayut-pro-distantsiyne-navchannya-ta-yak-otsinyuyut-zno>
- [27] «Профіль українського вчителя і директора: що ми про них знаємо», *Media Освіторія*, 20 травня 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://osvitoria.media/experience/profil-ukrayinskogo-vchytelya-i-dyrektora-shho-my-pro-nyh-znayemo/>
- [28] В. Топол, «Освіта може стати більш суспільною справою, а не просто послугою. Засновник PISA про школи після пандемії»: конспект виступу Андреаса Шляйрера, *НУШ Нова українська школа*, 30 травня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/articles/osvita-mozhe-staty-bilsh-suspilnoyu-spravoyu-a-ne-prosto-poslugoyu-zasnovnyk-pisa-pro-shkoly-pislya-pandemiyi/>
- [29] «Динаміка користування Інтернет в Україні»: травень, 2017». *Київський міжнародний інститут соціології: прес-реліз*. [Електронний ресурс].

- Доступно: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=705&page=2>
- [30] Державна служба статистики України. Доступ домогосподарств України до Інтернету (за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у січні 2019 року). *Статистичний збірник*. Київ, Україна, 2019. 45 с. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_Internet_2018.pdf
- [31] Проникнення інтернету в Україні: методологія дослідження. *Factum Group*, март, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf
- [32] А. Лотоцька, О. Пасічник, *Організація дистанційного навчання в школі: метод. рек.* Київ, Україна, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
- [33] Л. Гриневич, «Освіта після пандемії. Ч. 2. Тренди майбутнього шкільної освіти», *НУШ Нова українська школа*, 28 квітня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyi-chastyna-2-trendy-majbutnogo-shkilnoyi-osvity/>
- [34] М. Скиба, «Новий навчальний рік: як може змінитися модель навчання», *Слово і діло. Аналітичний портал*, 3 липня, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/03/pogljad/suspilstvo/novyj-navchalnyj-rik-yak-mozhe-zminytysya-model-navchannya>

STATE FINAL CERTIFICATION OF GYMNASIUM GRADUATES UNDER QUARANTINE RESTRICTIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Tetyana Lukina,

Doctor of Science Degree in Public Administration, Professor,
Chief scientific officer of the Department of Monitoring
and Quality Assessment of General Secondary Education
Institute of Pedagogy of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3802-6666>
tata_lukina@ukr.net

Abstract. The article substantiates the possibility and feasibility of introducing various organizational models in Ukraine for the state final certification of graduates of a basic secondary school (gymnasium) in the

context of quarantine caused by the COVID-19 pandemic. An analysis of the results of research carried out by international organizations made it possible to identify the most typical problems for European countries in the implementation of the educational process in conditions of quarantine and to focus on domestic features. The available possibilities of participants in the educational process and the system of general secondary education for the use of the remote form of drawing up the state final certification are analyzed. The key factors influencing the effectiveness of the implementation of the remote format of the state final certification of applicants for education are highlighted and substantiated: technical provision of students and teachers with computers and other digital gadgets; availability of access to high-quality Internet and the formation of the required level of digital competence. A SWOT analysis of organizational models of state final certification and an expert assessment of the importance of strong and weak factors and the advantages and threats of the environment were carried out. It was found that the main difficulties in the implementation of these models are: the possibility of violation of equality of access to education for less competitive children, an increase in the cost of organizing and conducting exams, the instability of the epidemiological situation in the region, the difficulty of ensuring a safe environment during exams, the likelihood of technical failures during broadcasting tasks, insufficient digital competence of applicants for education and legal unresolved issues. It is substantiated that, for objective reasons, none of the organizational models is capable of ensuring high reliability of the results of passing the state final certification, is not universal and can be extended to all institutions of general secondary education without exception and to the entire territory of Ukraine. The most expedient is the formation of various combinations of these models at the discretion of local authorities, based on the existing epidemiological situation at the time of their implementation in a particular district or region. Recommendations have been formulated regarding the possibilities of spreading in the future remote forms of state final certification in the system of general secondary education in Ukraine, taking into account the identified shortcomings and possible threats to their implementation.

Keywords: state final certification; graduates of lower secondary education; organizational model; distance form; quarantine; analysis; risks; opportunities; advantages; limitations.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ИТОГОВАЯ АТТЕСТАЦИЯ ВЫПУСКНИКОВ ГИМНАЗИЙ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИННЫХ ОГРАНИЧЕНИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Лукина Татьяна Александровна,

доктор наук по государственному управлению, профессор,
главный научный сотрудник отдела мониторинга и
оценки качества общего среднего образования Института педагогики
Национальной академии педагогических наук Украины.

Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3802-6666>

tata_lukina@ukr.net

Аннотация. В статье обоснована возможность и целесообразность введения в Украине различных организационных моделей проведения государственной итоговой аттестации выпускников основной средней школы (гимназии) в условиях действия карантина, вызванного пандемией COVID-19. Анализ результатов исследований, проведенных международными организациями, позволил выявить наиболее характерные для европейских стран проблемы реализации образовательного процесса в условиях карантина и сделать акценты на отечественных особенностях. Проанализированы имеющиеся возможности участников образовательного процесса и системы общего среднего образования по использованию дистанционной формы составления государственной итоговой аттестации. Выделены и обоснованы ключевые факторы, влияющие на результативность внедрения дистанционного формата государственной итоговой аттестации соискателей образования: техническая обеспеченность учащихся и педагогов компьютерами и другими цифровыми гаджетами; наличие доступа к качественному Интернету и сформированность у них необходимого уровня цифровой компетентности. Проведен SWOT-анализ организационных моделей государственной итоговой аттестации и экспертная оценка значимости сильных и слабых факторов и преимуществ и угроз окружающей среды. Установлено, что основными трудностями при реализации указанных моделей являются: возможность нарушения равенства доступа к образованию для менее конкурентоспособных детей, увеличение расходов на организацию и проведение экзаменов, нестабильность эпидемиологической ситуации в регионе, сложность обеспечения безопасной среды во время проведения экзаменов, вероятность

технічних сбоек во время трансляції задач, недостаточна цифрова компетентність соискателів освіти і правова неурегульованість окремих питань. Обосновано, що по об'єктивним причинам ні одна з організаційних моделей не спроможна забезпечити високу достовірність результатів здачі державної ітогової аттестації, не являється універсальною і може бути розповсюджена на всі без виключення заклади загальної середньої освіти і на всю територію України. Найбільш цілеспрямованим виявляється формування різних комбінацій цих моделей на усмотрение місцевих властей, виходячи з існуючої на момент їх впровадження епідеміологічної ситуації в тому чи іншому районі чи області. Сформульовані рекомендації стосовно можливостей розповсюдження в перспективі дистанційних форм проведення державної ітогової аттестації в системі загальної середньої освіти в Україні з урахуванням виявлених недоліків і можливих загроз їх реалізації.

Ключевые слова: державна ітогова аттестація; випускники гімназій; організаційна модель; дистанційна форма; карантин; аналіз; ризики; можливості; переваги; недоліки.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2013, Kvit. 25). Nakaz № 466 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia» (iz zminy, vnesenymy zghidno z nakazamy Ministerstva osvity i nauky № 660 vid 01.06.2013 ta № 761 vid 14.07.2015). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Tex>
- [2] T. O. Lukina, «Zahrozy realizatsii derzhavnoi polityky protydii obmezheniu rivnogo dostupu do osvity v Ukraini», Visnyk pisliadyplomnoi osvity: zb. nauk. prats. Seriya «Upravlinnia ta administruvannia», Vyp. 9(38), 100 s., s. 10–33, 2019. DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9958-9\(38\)-10-33](https://doi.org/10.32405/2522-9958-9(38)-10-33)
- [3] I. Sovsun, «Nova osvitalia realnist: yaki vyklyky stavyt karantyn pered shkoloiu, ta yak daty yim radu. Piat krokiv, neobkhidnykh dlia ukrainskoi osvity v umovakh pandemii», Inter-fax-Ukraina: informatsiine ahentstvo, 10 kvitnia, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/653796.html>

- [4] K. Khoroshchak, «Pro dystantsiine navchannia, zakinchennia navchalnoho roku, finansuvannia ta plany: intervju z ochilnytseiu MON Liubomyroi Mandzii», Ukrainska pravda. Zhyttia, 13 kvitnia, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/04/13/240555/>
- [5] I. Kobernyk, «Otsiniuvannia v dystantsiinomu navchanni: zapytannia-vidpovidi». Nova ukrainska shkola, 20 bereznia, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://nus.org.ua/questions/otsinyuvannya-v-dystantsijnomu-navchanni-zapytannya-vidpovidi/>
- [6] P. Stefanenko, «Teoretychni i metodychni zasady dystantsiinoho navchannia u vyshchii shkoli», dys. d-ra nauk, In-t pedahohiky i psykholohii prof. osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2003.
- [7] H. Protsenko, «Proektuvannia informatsiinoho prostoru zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu», dys. kand. nauk, In-t informats. tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. Kyiv, 2012.
- [8] S. Lytvynova, «Teoretyko-metodychni osnovy proektuvannia khmaro oriietovanoho navchalnoho seredovyscha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu», dys. d-ra nauk, In-t informats. tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. Kyiv, 2016.
- [9] O. Merzlikin, «Khmarni tekhnolohii yak zasib formuvannia doslidnytskykh kompetentnostei starshoklasnykiv u protsesi profilnoho navchannia fizyky», dys. kand. nauk, In-t informats. tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. Kyiv, 2016.
- [10] O. Rybalko, «Proektuvannia elektronnykh osvitnikh resursiv navchannia matematyky v pochatkovii shkoli z vykorystanniam system Adobe Flash», dys. kand. nauk, In-t informats. tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. Kyiv, 2017.
- [11] Policy brief: education during COVID-19 and beyond. Union Nations. [Online]. Available: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- [12] United Nations Development Programme (UNDP). COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery, 2020. Human Development Perspectives, 2020. New York: UNDP. [Online]. Available: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>
- [13] UNESCO, Global Education Monitoring (GEM) Report, 2020. Inclusion and education: all means all, 2020. [Online]. Available: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>

- [14] Educational inequalities in Europe and physical school closures during Covid-19. European Commission. [Online]. Available: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/fairness_pb2020_wave04_covid_education_jrc_i1_19jun2020.pdf
- [15] UNICEF, «How involved are parents in their children’s learning? MICS6 data reveal critical insights». Unicef connect. Evidence for action. [Online]. Available: <https://blogs.unicef.org/evidence-for-action/parental-involvement-childrens-learning>
- [16] UNESCO-UNICEF-World Bank joint database, May – June 2020. [Online]. Available: <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures>
- [17] UNESCO. Distance learning solutions. [Online]. Available: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>
- [18] UNESCO. National learning platforms and tools: Ukraine. [Online]. Available: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>
- [19] M. Kaffenberger, «Modeling the long-run learning impact of the COVID-19 learning shock: Actions to (more than) mitigate loss», RISE Insight Series. 2020/017, 4 June, 2020. [Online]. Available: https://doi.org/10.35489/BSG-RISE-RI_2020/017
- [20] Matt Krents and others, «Easing the COVID-19 burden on working parents», BCG, Boston Consulting Group, 21 May, 2020. [Online]. Available: <https://www.bcg.com/publications/2020/helping-working-parents-ease-the-burden-of-covid-19>
- [21] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018, Sich. 07). Nakaz № 1369 «Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia derzhavnoi pidsumkovoї atestatsii» (iz zminamy, vnesenymy zghidno z Nakazamy Ministerstva osvity i nauky № 221 vid 18.02.2019, № 246 vid 19.02.2020). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-19#Text>
- [22] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2020, Kvit. 16). Lyst № 1/9-213 «Shchodo provedennia pidsumkovoho otsiniuvannia ta orhanizovanoho zavershennia 2019–2020 navchalnogo roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72975/
- [23] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2015. Lyp. 14). Nakaz № 761 «Pro zatverdzhennia zmin do Polozhennia pro dystantsiine navchannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0923-15#n11>
- [24] A. Ivantsiv, «Zalezhnist vid liudskosti. Yak shkola spravliaietsia z vyklykamy karantynu ta onlain-osvity», LB.ua., 01 travnia 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://lb.ua/society/2020/05/01/456533_zalezhnist_vid_lyudskosti_yak_shkola.html

- [25] O. Onyshchenko. «Za dveryma "dystantsiiky"». OP.ua. Osvitnii portal, 18 travnia, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/za-dverima-distanciyki---oksana-onischenko>
- [26] «Osvita i pandemiia: shcho ukraintsi dumaiut pro dystantsiine navchannia ta yak otsiniuiut ZNO», Fond Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kuchereva, 31 lypnia, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://dif.org.ua/article/osvita-i-pandemiya-shcho-ukraintsi-dumayut-pro-distantsiine-navchannia-ta-yak-otsinyuyut-zno>
- [27] «Profil ukrainskoho vchytelia i dyrektora: shcho my pro nykh znaiemo», Media Osvitriia, 20 travnia 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://osvitoria.media/experience/profil-ukrayinskogo-vchytelya-i-dyrektora-shho-my-pro-nyh-znayemo/>
- [28] V. Topol, «Osvita mozhe staty bilsh suspilnoiu spravoiu, a ne prosto posluhoiu. Zasnovnyk PISA pro shkoly pislia pandemii»: konspekt vystupu Andreasa Shliairera, NUSh Nova ukrainska shkola, 30 travnia, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nus.org.ua/articles/osvita-mozhe-staty-bilsh-suspilnoyu-spravoyu-a-ne-prosto-poslugoyu-zasnovnyk-pisa-pro-shkoly-pislya-pandemiyi/>
- [29] «Dynamika korystuvannia Internet v Ukraini»: traven, 2017». Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii: pres-reliz. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=705&page=2>
- [30] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Dostup domohospodarstv Ukrainy do Internetu (za danymy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv, provedenoho u sichni 2019 roku). Statystychnyi zbirnyk. Kyiv, Ukraina, 2019. 45 s. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_Internet_2018.pdf
- [31] Pronyknennia internetu v Ukraini: metodolohiia doslidzhennia. Factum Group, mart, 2019. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf
- [32] A. Lototska, O. Pasichnyk, Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia v shkoli: metod. rek. Kyiv, Ukraina, 2020. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

- [33] L. Hrynevych, «Osvita pislia pandemii. Ch. 2. Trendy maibutnoho shkilnoi osvity», NUSh Nova ukrainska shkola, 28 kvitnia, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyi-chastyna-2-trendy-majbutnogo-shkilnoyi-osvity/>
- [34] M. Skyba, «Novyi navchalnyi rik: yak mozhe zminytysia model navchannia», Slovo i dilo. Analitychnyi portal, 3 lypnia, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/03/pogljad/suspilstvo/novyj-navchalnyj-rik-yak-mozhe-zminytysia-model-navchannya>

*Стаття надійшла до редакції
14 травня 2020 року*